

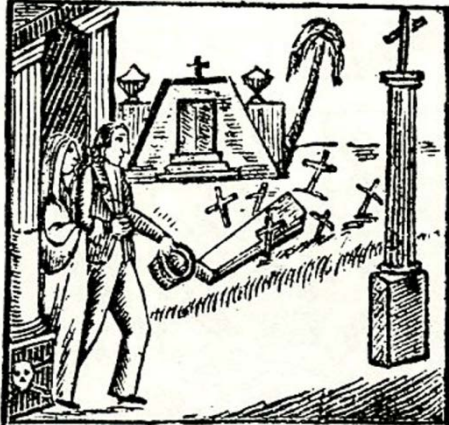
Castanyada o Halloween?

Aquesta pregunta és recurrent cada any en aquestes dates, i sovint cadascú defensa una posició o l'altra amb vehemència. Però en què ens basem per a opinar?.

El famós etnòleg i folklorista Joan Amades (1890-1959), va recollir molts costums i tradicions catalanes parlant amb gent gran de molts pobles dels països catalans al llarg de la primera meitat del s.XX (1915-58), pel que va poder entrevistar persones nascudes abans fins i tot del 1850. Pocs anys abans de morir, l'any 1956, va publicar la seva gran obra "Costumari Català", de 5 volums amb més de 1.000 pàgines cadascun, destinant entre d'altres, un capítol a cada dia de l'any. En el volum 5è, dedica 60 pàgines (p.610-670) a parlar dels dies 1 i 2 de novembre, els dies de Tots-Sants i dels Difunts, descrivint amb gran detall un munt d'exemples dels costums de molts pobles i ciutats en aquelles diades. A les ratlles que segueixen en reproduïm alguns exemples (i imatges) que ens han semblat representatius.

Dia 1. Tots-sants

Festa dedicada als difunts molt antiga que potser ja se celebrava al s.XIV. Antigament en època de guerra era dia de treva per a poder celebrar aquesta festa. Era més celebrada pels pobles celtas (ramaders) que pels llatins, doncs per a aquells tenia un sentit ramader, essent en aquest moment quan es donava per acabat l'estiueig als prats de muntanya. Veieu però el que Amades explica del dia 2, doncs tal com explica podria haver certa confusió entre la tradició celta i la llatina.

La visita al cementiri, segons una auca de les Funcions de Barcelona de la primeria del segle XIX. (Col. de l'autor.)

La visita als cementiris, segons una auca vuit-centista. (Col. de l'autor.)

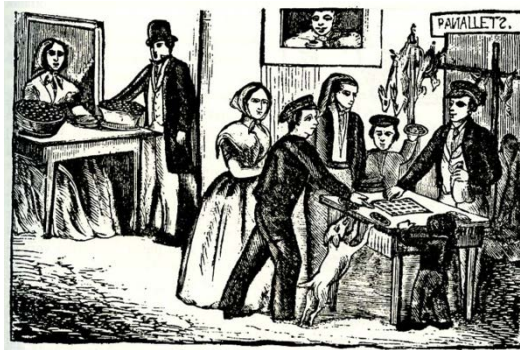
Al matí la festa era alegre (festa pels vius) i a la tarda severa (festa pels difunts): ben dinat es tancaven els teatres i espectacles, i molta gent es vestia de negre i amb posat seriós anava a visitar els fossars i cementiris a pregar pels seus difunts. Aquesta part de la festa s'allargava fins el mig dia de l'endemà (dia 2). Tanmateix, aquests dos dies no es podien fer enterraments.

Eren propis d'aquesta diada dos menjars especials: castanyes torrades i un tipus de pastissos fets de variades maneres segons els indrets, que en molts llocs reben el nom de panellets, i de migetes per les terres lleidatanes. Els padrins regalaven els panellets als seus fillols, com per

Pasqua els donaven la mona. Però també eren típiques les rifes de panellets, que es feien en els cafès, pel que era típic sortir a seguir cafès per la tarda.

La rifa de panellets, segons la capçalera d'un romanç vuit-centista. (Col. de l'autor.)

Parada de rifaire de panellets, segons la capçalera d'un romanç vuit-centista. (Col. de l'autor.)

La castanyera torrants les castanyes en un fogó de terrissa de copa, segons la capçalera d'un ventall del segon terç del segle XIX. (Col. de l'autor.)

La castanyera, segons una auca vuit-centista de baladrers de la ciutat de València. (Col. de l'autor.)

Hi havia la creença universal que per Tots-sants les ànimes dels difunts sortien de les tombes per anar a casa seva per tal de viure unes hores al costat de llurs famílies (creença que ja tenien els egipcis i es va estendre per la Mediterrània). Per a guiar-los en el seu desplaçament es posaven llums (espelmes) a fora les cases i sobre les tombes dels cementiris.

Els infants a Lleida anaven a captar per les cases. Deien que captaven per les ànimes del purgatori. Hom els donava fruites seques i d'altres queviures semblants. A Begues, al vespre, els nois anaven per les cases, en grups de cinc o sis, a dir parenostres per les ànimes. Des de baix l'entrada preguntaven si volien que resessin; rares vegades no s'admetia l'ofertament. Des de dalt els tiraven cinc cèntims, i la quitxalla, tot resant, saltava d'alegria pel goig de l'almoina.

La litúrgia obligava els campaners a tocar contínuament durant les vint-i-quatre hores de la diada. La feina resultava molt pesada. Es feien ajudar i rebien ajut de qui es prestava a donar-los-en. Era corrent que s'oferrissin ajudants improvisats en abundor, per tal de poder prendre part a l'àpat de castanyes, panellets i vi que les comunitats solien oferir als campaners i a llurs ajudants. Amb aquest motiu s'aplegava als temples gent pobra que menjava i bevia i, generalment, no observava la circumspecció deguda al lloc i a la diada.

A Barcelona creuen que des de mig dia d'avui fins a la mateixa hora de demà, i durant tot l'espai de temps en què les campanes deixen oir el toc de difunts, les calderes del infern s'apaguen i totes les ànimes, es trobin on es trobin, gaudeixen de benestar i repòs.

Els nostres avis creien que les calaveres atreien les bèsties i les feien dòcils i manyagues. La gent que havia de tractar molt amb bèsties, la nit d'avui procurava obtenir una calavera; els vells colomistes, per tal d'atreure els coloms, tenien un crani al colomar, i les bruixes també se'n servien per a assegurar-se el favor i l'ajut dels animals que els convenia.

Dia 2. Commemoració dels fidels difunts.

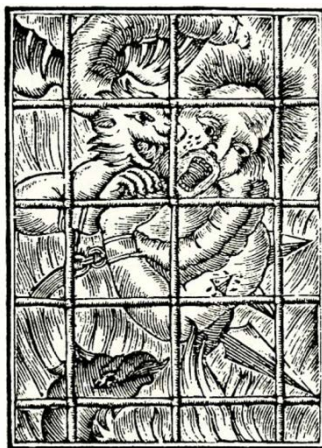
El dia d'avui és nomenat popularment dia dels Morts i dia de les Ànimes. També era avui el dia de la sembra en els pobles antics i en destaca els lligams d'aquesta coincidència: els pobles vells que creien en la resurrecció de l'ànima, veien una certa analogia entre l'enterrament dels difunts i la seva resurrecció de sota terra al cap d'un període de temps, semblantment a les llavors soterrades i ressorgides en espigues pletòriques de gra. La commemoració de la festa dels difunts en el moment de la sembra no és pas accidental, sinó que respon a creences i ritus de caràcter màgic que estableixen una relació entre difunts i llavors. La commemoració de la festa dels difunts en aquest moment de l'any és antiquíssima; ja l'hi celebraven els egipcis, i d'ells va passar als altres pobles de la vella civilització mediterrània. La celebració d'aquest dia no era fixa, i no es podia celebrar en festiu, pel que si queia en diumenge es passava al dilluns dia 3.

Draps amb pintures del segle XVIII, de tema macabre, emprats per guarnir l'església parroquial de Valls.

Estampa vuit-centista emprada per guarnir novenaris i altars d'ànimes de calaixera. (Col. de l'autor.)

Estampa vuit-centista dels turments de les ànimes que van a l'infern. (Col. de l'autor.)

Estampa vuit-centista dels turments de les ànimes que van a l'infern. (Col. de l'autor.)

Com és natural en aquesta diada se celebraven misses de difunts, i moltes esglésies es decoraven a l'efecte amb imatges relatives al judici de les ànimes, al infern i als morts. També se celebraven novenaris teatrals i es feien estampes anomenades "novíssims" amb imatges de la mort com el clàssic esquelet amb la dalla, però també havia estampes amb imatges dels turments de les ànimes que van al infern. També es guarnien tètricament els aparadors de les botigues de roba, essent costum sortir als carrers a veure les botigues, tenint gran anomenada les dels carrers del Call de Barcelona.

L'arribada del Halloween (contracció de "*All Hallows' Evening*": vigília de Tots-sants)

Quan arriben aquestes dates, les escoles i moltes famílies fan mans i mànigues per a promoure la "festa tradicional catalana" de la castanyada i lluitar en contra de la festa importada per considerar que posa en perill la nostra festa. Fins i tot aquest polèmic debat s'estén a la radio, a la televisió, a la premsa i a les xarxes...

Però si comparem totes les descripcions que va fer l'Amades amb el que fa la canalla a la cèlebre festa de "Halloween" importada dels Estats Units, les semblances són més que notòries. L'aspecte religiós ha estat substituït pel morbo de la mort (que també hi era); els diners i fruits secs que les colles de canalla obtenien a canvi de resar per les ànimes de cada casa que visitaven fa un segle, han estat substituïts per lllaminadures (els "xuxes") que reclamen després de dir el "*Trick-or-treat?*", que més ben traduït al català que en castellà (amb el "truco o trato?"), seria "llaminadura o entremaliadura?", o be les alternatives "paga o plora" o "broma o regal?"; les disfresses s'han inspirat en el contingut de les antigues estampes dels novenaris; en lloc de posar simples espelmes fora la casa per a orientar les ànimes dels morts, ara les espelmes es posen dins d'una carabassa d'imatge tètrica (costum que té el seu origen en una tradició irlandesa); i el nom ianqui de la festa ("*Halloween*") no és més que la contracció de la traducció de "vigília de Tots-sants" en escocès "*(All) Hallow (s) eve (n)*".

Tan importants són aquests canvis com per a rebutjar la festa perquè no és "la nostra"?. Però com ens mostra Amades és que resulta que sí que és la nostra festa després d'haver evolucionat a fora, i gràcies al èxit de la versió americana els nostres infants s'hi han llençat de cap. Pels infants no es pot comparar la sosa festa de la castanyada amb l'emoçió de sortir de nit amb els amics tètricament disfressats a demanar lllaminadures. Per tant no cal lluitar desesperadament contra aquest costum importat com si fos una mostra més de la invasió cultural ianqui, perquè de fet el que aquesta invasió ha fet és retornar-nos una part de la nostra pròpia festa tradicional que s'havia perdut a la foscor de la memòria, però ara acompanyada d'una escenografia espectacular. No és millor explicar als nens tota aquesta història i combinar els costums antics i moderns?. Acceptem que cadascú gaudeixi lliurement del que més li agradi, deixem sortir la canalla disfressada, i atipem-nos de castanyes i panellets tot recordant els nostres estimats difunts!.

Bona Castanyada!

Centre d'Estudis Beguetans
Tots-sants 2022